

ИНТЕРЕСЪТ НА СЛОВЕНЦИТЕ КЪМ БЪЛГАРИТЕ

Ганчо Савов

Литературната история е още в дълг към един много важен въпрос: интересът на другите народи към нашия народ. Казвам, че е още в дълг, защото този въпрос не е бил отминаван, но е разглеждан частично или пък най-често негов предмет са били изследвания на отделни взаимни влияния. Така са се избистряли много факти, които са показвали интереса на хора от друга нация към нашата. Обобщителните, систематизиращите и изчерпателни изследвания и публикации от този род, макар и малко на брой вече се появяват, като разширяват кръгозора на литературната история и още по-точно и вярно определят мястото и ролята на българския народ в литературна Европа.

За нас особена стойност имат интересите, които са проявявали и проявяват към нашия народ славянските народи. За връзките ни с някои от тях вече се появиха книги, за други може би вече има трудове в ръкопис, а трети още не са добре проучени.

Към тези третите спадат и връзките ни със словенския народ, които се проявяват от няколко века насам — кога по-интензивно, кога по-слабо. Те винаги са изразявали един подчертан интерес на напредничавата словенска културна общественост към съдбата и живота на нашия народ, показвали са желанието ѝ за тесни връзки и задълбочено опознаване на българите.

В тази кратка и по характер хронологична статия не би могло да се обхване всичко, което се знае за този интерес. А и тя няма друго предназначение, освен да информира за неговото развитие, да даде съвсем сбита картина на отношението, което съзрявало в Словения към нас. Проучванията, които правим сега и които вярваме ще донесат нови неща, ще бъдат предмет на по-обширен труд по този въпрос.

I

При оскъдните писани паметници и сведения за интереса към българския народ у славяните през времето до XVIII—XIX век, всяка мисъл и всеки описан факт, всеки израз на отношение към живота и културата на българите има голяма стойност. В това отношение значителна помощ на историята оказват съчиненията на няколко бележити личности от далечна Словения.

Днес се счита, че най-старите бележки за България у словенците се намират в пътеписа на Бенедикт Курипешич (Курипенич), живял през XVI столетие. Пътеписът на Курипешич е озаглавен „Itinerarium Wegrayss Kün. May. potschafft gen Constantinopel zu dem Türkischen Keiser Soleyman Anno XXX.“ и е издаден през 1531 г., вероятно във Виена. През 1530 г. Курипешич е пътувал като преводач с парламентартори на Фердинанд I, които са ходили в турския двор при Сюлейман Велики, за да преговарят за примирие. Именно този свой път до Цариград той е описал в споменатата книга. Пътят му през България не е оразен нашироко, но пътеписецът се изказва много топло за българите, „говорещи славянски език, който разбирахме малко по-трудно от сръбския“.

За нашия народ са се интересували и много словенски протестанти, между тях и великият словенски просветител и реформатор Примож Трубар (1508—1586). Името на този гигант в словенската история е свързано със създаването на словенския книжовен език. Известна е и идеята му да разпространи протестантството между другите славяни, та дори и между турците. Създаденият от него „Библейски институт“ в немския град Урах (в областта Баден—Вюртемберг, сега в ГФР), започва да печати книги на глаголица и кирилица. Към първата книга, издадена там — преводът на Новия завет, озаглавен „Първа част на новия тестамент“ (1562) —Примож Трубар написва интересен увод. Най-важната задача на този увод била да запознае немската общественост с южните славяни, затова той е написан на немски език. Фактически този увод представлява посвещение на крал Максимилиан.

„Преди всичко нека кажа и известя на нещастните християни, които са принудени да живеят под турска тирания в Босна и около нея, в Сърбия, България и в съседните държави“ — започва той и после, като споменава за онези, които са му разказвали за теглитата на тези народи, Трубар на широко и много живо описва църковните обряди у българи и сърби по време на празници, кръщение, литургии, говори за живота на свещениците, за отношението на народа към тях и пр. Освен това, пишейки за превода на Новия завет, Пр. Трубар споменава, че езикът, на който той е преведен, е съвсем разбираем и затова книгата ще може „да се чете и разбира не само от свещеници и учени люде, а и от децата и светските хора по цяло Хърватско, Далмация, Босна Сърбия и България...“ С други думи Примож Трубар е бил добре запознат с езика, обичаите и съдбата на българския народ. В посвещението си той казва няколко думи и за Жига Вишнегорски, който е пътувал през 1528 г. като посланик в Цариград и от когото Трубар е събирал много ценни сведения за българския народ.

Няколко десетилетия по-късно попадаме на текст за българите и в увода на първата словенска граматика „Arcticae horulae“ („Зимни вечери“), издадена през 1584 г., чийто автор е Адам Бохорич.

Интерес към българите е проявявал и друг голям словенски просветител Жига Зойс (1747—1819)¹. Той е имал голяма сбирка книги и ръкописи на глаголица и кирилица и почти всичко, което тогава е било публикувано за славяните. Неговата библиотека са посещавали Валентин Водник (1758—1819), голям словенски просветител и първият словенски поет и журналист, и бележитият учен-филолог и славист Йерней Копитар (1780—1844), най-значителният представител на старата словенска романтика.

Със същата страст, с каквато се е противопоставял срещу поддържането на старославянския език като книжовен и с каквато се е застъпвал за превръщането в книжовен на народния език в Словения, той подкрепял тази борба и у другите славянски и балкански народи (у гърците, българите, румънците, украинците в Галиция, т. е. „при всички, където църковната традиция не е позволила да стъпят на естествената основа на народния език“²). Той определя, че в славянския юг се говорят три главни „наречия“ — словенско, българско и сръбско или хърватско, разпределени на две големи групи — ланонска и българска. Тези мисли той излага в труда си „Hesychii Glossographi discipulus“. За важните морфологични особености на българския език Копитар говори в една своя полемична рецензия за полския славист Добровски. Не е изключено бележките на Копитар за българския език да са въздействували пряко върху Вук Караджич (с когото той е бил в тесни връзки) и да са възбудили интереса му към него. За съжаление сведенията тук са все още оскъдни.

В следващия период, периодът на илиризма, интересът към българите става още по-определен. Въпреки че илиризмът не намери плодотворна почва в Словения, някои моменти в това движение предизвикаха вниманието на словенските културни дейци към българите.

¹ В периода от средата на XVII до средата на XVIII век в Словения са печатани само няколко български църковни текстове, без особено значение. Затова прескачаме този период.

² „Zgodovina slovenskega slovstva“, II, „Slovenska matica“, Ljubljana 1959, стр. 32.

От видните илирийци своето отношение към нашия народ проявява основателят на модерната славистика Фран Миклошич (1813—1891). В няколко от своите книги (*„Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen“*, Wien 1856; *„Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen“* и др.) той прави съвсем задълбочени изследвания на българския език. Интересен за отбелязване е фактът, че Фр. Миклошич е помагал и на Драган Цанков да издаде през 1852 г. своята българска граматика.

Непосредствено отражение на илиризма в отношението му към българите намираме и у Матия Маяр-Зилски (1809—1892). Развивайки теорията си за общославянски език в книгата *„Правила как да изразяваме илирийското наречие и въобще славянския език“* (1848), той не забравя и българския език, както правят други автори, когато говорят за южните славяни. Зилски настоява при създаването на общославянския език да не се налага за литературно нито едно от „наречията“ словенско, хърватско, сръбско и българско. Няколко години по-късно в статията *„Нашата книжовност“* (в „Новице“ от 30. V, 3, 6 и 10. VI. 1857) Зилски се полуклава от своята теория, вероятно опознавайки още по-отблизо разликите между южнославянските езици, но затова пак поддържа вярата си в езиковото сдружаване на „българи, сърби, хървати и словенци“.

2

По същото това време интересът към българския народ започва да излиза от рамките на езиковедските съчинения и етнографските сведения и започва да се превъплъщава и в произведения на литературните творци. Словенски писатели и поети започват да се възхищават от величието на борбите на българите за национална свобода, от героични моменти из българската история, като ги сочат за пример на своя народ.

В средата на миналия век е известен издателят Радослав Разлаг, който споделя идеите на Зилски. Той издава интересен алманах *„Zora jugoslovenski zabavnik“* (1852—1853), чиято цел е била да създава връзки между западните и южните славяни. В тома за 1852 г. ние намираме отпечатана и повестта на младата словенска писателка Йосипина Турноградска (1833—1854) *„Борис“*. Повестта разказва за покръстването на българите и е първото словенско произведение с българска тематика. Между другото тя за дълго време си остава единственото словенско произведение, преведено на български език. Преводът му е излязъл в Цариград през 1855 г. В споменатия том на алманаха Разлаг отпечатва и стихотворната повест на своя съиздател, хърватинът Винкович *„Минка“*, пак с българска тематика. А на следната година в алманаха излизат и български народни песни.

Интерес към българите през миналия век показва и католическата църква, която иска да използва за свои цели повишеното внимание в Словения спрямо нашия народ. Така католическият духовник и поет Антон Сломшек (1800—1862) създава братството *„Кирил и Методий“*, имащо за цел да разпространява католическата религия и сред българите. Особено активен е бил Сломшек по време на униятските движения в България (1860—61 г.). В това отношение е помагал и католическият реакционен вестник *„Згодня даница“* *„Ранна зора“*, в който между другите материали е публикувано и стихотворението на някой си Л. Клинар *„Зов от Балкана“* (1861), първото стихотворение с българска тематика в словенската литература.

По това време за българите печатат материали редица периодични издания. Водещото литературно списание *„Словенски гласник“* през 1867 г. публикува статията на В. Д. Стоянов-Болгар *„Българското хайдутство“*, която дава повод на Симон Грегориич да напише стихотворението си *„Поръката на хайдутина“*, посветено на българските борби за свобода. В *„Словенски народ“* отпечатва цяла серия уводни статии под общото заглавие *„Словенците и славянската взаимност“*, чиито автор е големият приятел на Русия и литературен историк д-р Фран Целестин (1843—1895). В статите си, публикувани през юли 1869 г., той настоява българската общественост да се приобщи към идеята за обединение на южните славяни. А редакцията на *„Новице“* през декември 1870 г. реагира остро на

статията на словенския германofilски вестник „Лайбахер Тагблат“ (излизаш на немски език в Люблина), озаглавена „Eine politische Seifenblase“ и написана от Карел Дежман по повод Събора на южните славяни в Люблина. Отговорът в „Новице“, лише неговият редактор, истинният обществен деец и защитник на словенския език д-р Блайвайс. В него четем: „Как, ръмжи по-нататък „Тагблат“, ще се разбирате с българите? Но тъй като тагблатовецът съвсем не познава българския език, нека прочете поне във втората Вальварова книга българския „отченаш“, за да си проясни мозъка!“ Блайвайс, респективно „Новице“ и словенската родолюбива общественост реагират много остро срещу тези, които искат да разединят славянските народи, да представят двата крайни полюса на славянския юг — запада (словенците) и изтока (българите), като далечни и чужди народи.

Както казахме вече, статията на В. Д. Стоянов в „Словенски гласник“ е била повод Симон Грегориич (1844—1906), един от най-значителните словенски поети, да напише своите стихове, посветени на българските борци срещу отоманското иго. Първото стихотворение с такава тематика е лирико-епичната песен „Поръката на хайдутина“, напечатана през 1870 г. в сп. „Беседник“. Както съобщава Антон Слодняк в представителната „История на словенската книжовност“, тази песен е „първото значително художествено автентично произведение в Словения с южнославянски мотив“. Слодняк изтъква, че това стихотворение „наистина на места е риторично и разточително, но независимо от това оживотворява родолюбивото и социално чувство на автора, което той изразява с прости думи, искрено и пластично, носещо чара на истинската красота“. За съжаление Грегориич не е успял да довърши другата си, вече напълно епична песен „Хайдушка невеста“, която е трябвало да продължи първата. Като причина се изтъква, че на Грегориич не се е удавал чисто епичният жанр, но все пак той го е привличал. Затова е пишел трудно такива стихове. Върху „Хайдушка невеста“ Грегориич се е опитвал да поработи и по-късно, през 1880/81 г., но пак безуспешно. И тя е останала nedovършена. Сега са запазени няколко скици за песента и откъси от нея. Тук трябва да споменем, че Симон Грегориич през 1888 г. се е готвел да дойде в България. Антон Безеншек му е предложил да бъде назначен като духовник сред католиците в нашата страна, но това не могло да се осъществи.

По примера на другите славянски народи и словенците създават своя „Словенска матица“ (1864 г.). Тя бързо установила връзки с всички сродни на нея организации. Така от 1870 г. тя вече е в контакт и с „Българското книжовно дружество“ в Браила, получава неговото „Периодическо списание“ от 1872 г. и редовно си обменя с него всякакви публикации.

„Словенска матица“ през 1868 г. решава да издаде една голяма книга за славяните. За тази цел същата година тя поръчва на Божидар Ранч да напише главата за българите. Ранч се е съгласил веднага, набавил си е много литература и е използвал личните си впечатления от гостуванията на някои българи в Словения. Резултатът от неговия труд е обширната глава за България в книгата „Славянство“, която се появява през 1874 г. Това е първият систематичен и изчерпателен обзор на всичко, което е било известно дотогава за българите. Интересни са тук двете географски карти, приложени към книгата.

3

Голям отзвук между словенците е имало Априлското въстание в България през 1876 г. От тях то се възприема като логично продължение на въстанието в Босна и Херцеговина, следено с огромно внимание в Словения, защото в него са участвували и словенски доброволци. Много словенски списания и вестници отделят място и за Априлското въстание. Така например в „Словенски народ“ е имал специална рубрика „Югославски фронт“, в която е публикувал всички информации, достигнали до Словения във връзка с Априлското въстание. Твърди се, че един от тези материали е дал повод на големия словенски реалист Йосип Стритар (1838—1923) да напише стихотворението си „Старата българка“ (1877 г.). В което се разказва за покъртителна сила за клането в Батак. Стритар е посветил на борбата

на южните славяни срещу отоманските поробители много стихове, стигайки до големи поетични обобщения за тази борба. Затова понякога е трудно да се разбере кога говори специално за българите. Очевидно е обаче, че някои от неговите стихове, като „Раненият боец“, „Мир“, „До края!“, „Новогодишна нощ“ са били написани под непосредственото влияние на руско-турската освободителна война от 1877—78 г. И макар неговият известен цикъл стихове „Рая“ да е посветен на въстанието в Херцеговина, като естествено негово продължение не се сочи „Старата българка“. У Йосип Стритар е бил създаден истински „южнославянски комплекс“, изразен във възторжен патос в защита на борбата на славянските народи срещу турската тирания. Тоези възторг понякога е засенчвал художествените качества на стиховете му — нещо, което се забелязва и у други негови съвременници (напр. у Грегорич и Ашкерц). Литературният историк Антон Слюдняк, за когото вече стана дума, подчертава обаче и голямата сила на този патос.

Интересни в това отношение са Стритаревите „Виенски елегии“, интересно изобличително произведение, насочено срещу противниците на славянското единство и на борбата на народите, срещу лицемерното католичество, зараждащия се империализъм и подлостта на капиталистическа Европа. В петата елегия например авторът показва контраста между безгрижната и красива виенска пролет на 1876 г. и кървавата пролет на Балканите в България, а след това добавя: „Let je osemnaist sto in sestinseddeset ze, lkar bratoliublje z nebes Krist je prinesel na svet! (Kje bratoliublje imaš? Govori Evropā, Evropā!). . . Tvoje Krščanstvo je laž bratoliublje je laž. . .“

В следващата елегия, публикувана два месеца подир тази, Стритар е възмутен, че българският народ е оставен в най-трагичните дни от своята борба съвсем сам и никой от съседните му народи не се притичва на помощ. „Разпръсква се надеждата на поета, че буреносният облак, който се е надвесил над славянския юг, ще роди благословен и богат плод — казва Слюдняк. От него се изсипва истинското нещастие върху бедния и напуснат ст всички български народ, тъй както се изсипва опустошителен порой от летните облаци върху изсушената и измъчена земя. Турците потъпкаха българската съпротива, поетът е обзет от „гняв и отвращение“. . .“. В десетата елегия Стритар отново говори за българите, обвинявайки демагогията на западноевропейската дипломация, която уж щяла да защитава българите и сърбите от турските издевателства, а всъщност не си помръднала пръста за тях.

Априлското въстание, което както казахме силно възбужда вниманието на словенската общественост към българите, става обект на художествено претворяване и в произведенията на други поети. Плодовитата писателка Павлина Пайкова (1854—1901) написва „Първият кръст на турското поле“ (1878), а Йосип Пайяруци-Крилан (1859—1885) посвещава доста стихове и на българското освободително движение, и на българската история. Пайяруци е бил под влияние на своя роднина и приятел Симон Грегорич. През 1881 г. той написва сатиричното си стихотворение „Род български!“⁴, отправено срещу поробителите на България. По-късно пише и няколко епични балади, в които възхвалява героизма на българите („Смъртта на цар Самуил“, „Смъртта на Индже войвода“, „Самодив-самовили“, „Старият хайдутин“). Някои от тях останаха в историята на словенската литература със своите високи художествени достойнства. Творчеството на Пайяруци обаче още не е изследвано добре откъм „българската“ му страна и може би крие доста интересни факти.

Освобождението на България открива широки възможности за взаимно общуване между словенците и българите. През 80-те и 90-те години на миналия век България става твърде популярна сред народа на Словения. Списанията „Люблянски звон“, „Крес“, „Слован“ и още много други публикуват статии за българската книжовност и култура. В „Слован“ се появява статия на Д. Китанчев за българската литература в двоезичен отпечатък — на български и словенски (1877 г.). „Дом ин свет“ публикува през 1895 и 1896 г.

„Преглед на българската книжовност“ от Франц Ковачич. Същото списание на следната година отпечатва приключенски роман на седемдесетгодишния писател Йозе Кнафич (1880—1949) „На Балкана“ с подзаглавие „Спомени от България“. Авторът му се подписва обаче с псевдоним Йос. Репин. Романът е написан по подобие на приключенските романи на Карл Май и няма особена художествена стойност.

Малко преди Освобождението и след него словенците започват да се запознават с българската литература и чрез произведения на български писатели и поети. Първият превод е на „Българска повест Горчива съдба“, отпечатана в „Словенски народ“ през 1871 г. Става дума за едно произведение без автор, преведено от Янез Мохорич. В „Словенец“ през 1879 г. излиза в няколко подлистника повестта на Ст. Бобчев „Баба Рада“. Преводачът обаче се подписва само с „п-“. По това време се появяват и първите преводи на Вазови произведения (в „Словенец“ през 1895 г. и в „Словенка“ през 1899 г.).

С превеждане на български произведения тогава се занимава и преводачът Симон Грегориич-Млади, който превежда и от други славянски езици. За списание „Приморец“ той приготвя „Българи от старо време“ на Любен Каравелов и „Мечти и действителност“ на Тодор Г. Влайков. Двете произведения публикува в една и съща година (1899) и издава сборника „Венец за славянски повести“ през 1902 г. В сборника поставя и повестта на Иван Вазов „Гороломов“.

Всред многото млади словенски интелектуалци, които пристигат в новата българска държава, за да помогнат за нейното изграждане е и Антон Безеншек (1854—1915), известен у нас най-вече като създател на българската стенография. В нашата страна всъщност той идва като стенограф за Народното събрание. Стъпил на българска земя обаче вижда, че има възможност и да следи отблизо и политическия живот в България и затова започва да проучва най-напред него. От 1879 г. редовно пише в „Словенски народ“ за всички значителни събития в България. Особено активен е през 1885 г. при Съединението и през сръбско-българската война. Скоро Безеншек става най-добрият специалист по българските въпроси между словенците. За българите и за тяхната култура той е писал във всички тогавашни литературни списания! Интересни са неговите статии: „За най-новата българска книжовност“ в сп. „Корес“, излизащо в Целовец (Клагенфурт), Австрия (1884), „За новата българска литература“ в „Люблянски звон“ (1884), после неговата книга „България и Сърбия“ (1897) и пр.

Безеншек е значителен и като преводач. Особено място в запознаването на словенците с българите заемат неговите преводи от поезията на Иван Вазов. Става дума за това, което е било отпечатано заедно с бележките на акад. Ал. Тодоров-Балан в „Люблянски звон“ (9—11 кн. от 1902 г.).

Дейността на Безеншек се простира в още една област — запознаването на словенците с българския език. В „Югославянски стенограф“ през 1881 г. излиза Безеншеквата „Кратка граматика на българския език“, а в 1914 г. се появява в отделна книга и „Българска граматика и читанка със словенско-български разговори“. Всяка година Безеншек отива да прекара отпуската си в Словения и това време използва прекрасно, за да разпространява между сънародниците си своите прекрасни впечатления от българите. Много словенци под негово влияние идват в нашата страна за по-дълго и по-кратко време, привързват се към нея. Тази общ с превръща в хубава традиция. Надалеч около град Целъе, един от историческите културни центрове в Словения, близо до който е родното място на Безеншек, има много хора и документи, свързани по някакъв начин с България. Вероятно е и деловите връзки между Драготий Хрибар (тогава книжар в Целъе) и университетската библиотека в София, и посещенията на български учени в Мозиръе през 1895 г. (акад. Ал. Т. Балан със семейството си и Ст. Георгиев) да са резултат от активността на Безеншек.

Между хората, у които Безеншек поражда интерес към България, е и един от най-значителните словенски поети Антон Ашкерц (1856—1912), който най-силно от всички проявява една особена любов и привързаност към нашия народ.

Словенската общественост с въздушевление посреща Съединението през 1885 г. Това събитие дава повод на Антон Ашкерц да напише първото си стихотворение, посветено на България „Ек от Балкана“. За него сам той е казал, че е „българската Марсилеза“. Музика по този текст написва Мирослав Вилхар, а списание „Слован“ през 1887 г. публикува песента в специално приложение под заглавие „Българска победна бойна песен“. И сръбско-българската война намира отражение у Ашкерц — тогава той написва стихотворението „Боят при Пирот“, в което остро напада крал Милан, заради агресията му срещу младата българска държава.

А. Ашкерц по-късно подчертава още по-силно своето отношение към българите. Той е получавал много книги от своя приятел от ученическите години Антон Безеншек, а през 1893 г. успява да се отбие в Пловдив и София по време на пътуването си до Цариград. В Пловдив той написва песента „Шуми Марица“, вдъхновен от тогавашния български химн. Цялото си пътешествие е описал в книжката „Излет до Цариград“, която излиза от печат същата година.

Най-силен израз на неговата привързаност към българския народ (и за разочароването му от равнодушието на словенската културна общественост към борбите на словенците за национално и духовно освобождение от австрийско потисничество — с тях иска да събуди националното и съзнание) е големият цикъл стихове „Рапсодии за българския гуслар“. Рапсодиите обхващат тринайсет стихотворения,¹ написани в баладичен народен стил и техен външен повод е годишнината от Априлското въстание. Най-напред тях ги публикува списание „Люблянски звон“ през 1902 г., а после излизат и в „Четвърти поетичен сборник“ на Ашкерц през 1904 г. Материалът, който е използван за този цикъл, Ашкерц е черпил от книгите, които му е изпращал Антон Безеншек. Списъкът на тези книги Ашкерц дава в писмото си до университетската библиотека в София, когато и изпраща „Четвърти поетичен сборник“².

Приятелството си към нашия народ Ашкерц проявява и като редактор на „Люблянски звон“, където публикува цяла поредица статии за България, сам пише отзиви за български книги и пр. Това е впрочем времето и когато той създава лични кореспондентски връзки с много авторитетни български творци, като Иван Вазов, Антон Страшимиров, Кирил Христов. Ашкерц кореспондира и с много организации, между които със Славянското дружество и университетската библиотека в София. Като почетен член на Славянското дружество той е бил поканен на конгреса в София през 1910 г., но не е успял да дойде. Освен всичко, за което споменахме, Антон Ашкерц превежда в „Люблянски звон“ стихове от К. Христов (1904), написва интересна статия за българската народна поезия (1909) и до края на живота си не престава да се интересува за България.

Известно е, че в края на миналия и началото на нашия век идеите за южнославянско единство добиват особена популярност. Център на тези идеи е и Виена, където по това време са събрани много студенти от всички южнославянски народи, в това число и българи. Тези студенти са имали свои дружества и са поддържали помежду си добри връзки. Словенците са общували много с българите, организирано са чувствували различни празници заедно (например годишнината на Любен Каравелов и Франце Прешерн), ходили са на излети и пр.

Като последица от задълбочаването на връзките може да се счита, че е гостуването на словенските художници в София и голямата делегация на конгреса на българските жур-

¹ Стихотворенията от цикъла са следните: „Лагерът в Оборище“, „Панагюрското празненство“, „Боят при Петрич“, „Теохана Честемenska“, „Бай Вульо“, „Христо Ботев на Радечки“, „Смъртта на Христо Ботев“, „Баба Тонка Обретенкова“, „Батак“, „Васил Левски“, „Брациговските топове“, „Бай Станчо“ и „Видението на хайдутината“.

² Антон Ашкерц е ползувал следните книги като извор на сюжети за „Рапсодиите на българския гуслар“: 1. Захари Стоянов, Записки по българските въстания; 2. Заимов, Васил Левски; 3. Заимов, Миналото; 4. Страшимиров, Хр. Ботев като поет и журналист; 5. Стоянов, Хр. Ботев; 6. Бобчев, Руско-турската война; 7. Димитров, Освобождението на България през 1877—78 г.; Ботевите стихотворения.

налисти през 1906 г. и пр. Между делегатите са и Иван Хрибар (1851—1941), бележит словенски политик и славянофил¹, който поради това по дипломатически път бе обиколил България, и Расто Пустослемшек, по-късно един от най-големите приятели на България. Разширяването на интереса към българите се чувства и по страниците на словенските списания. „Дом ин свет“ съобщава редовно за живота в българската литература. Това прави и новозилзащото списание „Слован“, редактирано от Фран Говекар (1871—1949), иначе най-значителният натуралист в словенската проза. Появяват се и доста преводи преди всичко на произведения на Иван Вазов. Списание „Дан“ публикува в няколко броя „Под игото“ през 1912 г. в превод на Петър Миклауц-Подравски.

Балканската и Първата световна война обаче прекъснаха връзките между българи и словенци.

5

Доста време мина след войната, докато културното сближение между българския и словенски народ се възстановят напълно. Към средата на 20-те години започват да се появяват преводи от българската литература, установяват се нови връзки и пр.

Журналистът Расто Пустосломшек през 1928 г. използва Чирпанското земетресение и организира акция за събиране помощ за пострадалите, като после сам я донася в България. За впечатленията си от нашата страна той пише доста в „Живljenje ин свет“ през същата година. Здрави връзки с България е имал и известният словенски композитор Емил Адамич, който през 1928 г. пътува из България. От това свое пътуване той е събрал много хубави впечатления, свързал се е с редица български музиканти и е описал прекараните дни в България пак в „Живljenje ин свет“. Връзки между словенците и българите се създават и вън от границите на тези страни, например в Париж. Там трайно приятелство свързват Александър Балабанов и преводачът Силвестър Шкерл. Резултатът от това познание е статията за българската литература, написана от Балабанов, преведена от Шкерл и публикувана в „Дом ин свет“ през 1930 г. Плодотворна е връзката и на Елисавета Багряна с Павла Хочева, жената на големия литературен историк Изидор Цанкар, известна организаторска на женското движение в Словения — появяват се преводи на стихове от голямата българска поетеса, отпечатани в „Женски свет“ и авторитетното литературно списание „Содобност“ през 1933 г.

Католическите кръгове също поддържат интереса си към България, макар и за свои верски цели. По тяхна инициатива група български деца се изпращат на обучение в Словения през 1927 г. Всъщност това става по предложение на папския нунций Ронкалий (по-късно папа Йоан XIII). Децата се учат в Шкофовия институт в Шентвид, близо до Любляна. Много от тях вече не са живи. Някои останаха в Словения, други се върнаха в България и изиграха значителна роля като посредници в заякване на приятелството между българи и словенци. Така Н. Родев стана известен преводач на Иван Цанкар в България.

Интересен е фактът, че през 30-те години средище на интереса към България у словенците е Словенско Приморие, т. е. онази част от Словения, която след Първата световна война остана у Италия. Прекъсвайки естествените си връзки с родината, словенците-патриоти се събират и образуват в Приморие издателство „Луч“, което е било предназначено да издава словенски книги и да буди народното съзнание. Заедно с това тук започват да излизат в превод и произведения на най-значителните славянски писатели.

Между основателите на „Луч“ е и един от най-значителните белетристи в словенската литература Франц Беук (р. 1890). На него е било поръчано да преведе нещо от българската литература. И той се е заел с Вазов. Понеже не е знаел български, той първо прескача от немски сборник с разкази под заглавие „Хаджи Ахил“ (1929). Но както сам казва, Вазов така го е въодушевил, че той пристъпва към превеждане и на други негови про-

¹ Ив. Хрибар не можа да понесе фашистката окупация на Словения и се самоуби.

изведения, като едновременно започва да учи български език. Скоро Франце Беук става един от най-активните преводачи на българската литература в Словения. Преводите си е публикувал по различни списания. Върхът на неговата преводаческа дейност е неговият превод на „Под игото“, издаден през 1938 г. Благодарение на този превод на следващата година той посещава България и после написва знаменития си пътепис „Десет дни в България“. След войната под ръцете на Фр. Беук са излезли на бял свят много български произведения за деца и юноши. Големият труд на Фр. Беук бе оценен в нашата страна и преди години той бе награден с български орден „Кирил и Методий“ I степен.

И конгресът на ПЕН-клубовете в Дубровник през 1933 г. създава възможност за взаимно опознаване на писателите от двата народа. Така членовете на българския ПЕН-клуб посещават Люблина, а членове от словенския — София. След това посещение се появява стихотворението на големия словенски поет Иго Груден „През всички межди“ (1934). И други участници в това посещение са писали за България — класикът Юш Козак, поетът и критикът Фран Албрехт. През 1934 г. крал Александър идва в София. По този повод словенските вестници използват възможността да отпечатат много материали за България. Един от редакторите на „Йутро“, есенътът Божидар Борко (р. 1896) написва прекрасен репортаж за пътуването си през България. Същата година е била образувана и югославско-българската лига, и освен в Белград нейни дружества се създават в Люблина, Марибор Целъе и Кран. Идеята за лигата е била да пропагандира приятелството и братството между народите на славянския юг и да даде възможности за най-добро и широко взаимно опознаване на южнославянските народи. В нейната дейност влиза и изучаването на езиките на южните славяни. За интереса на словенците към тази идея може да се съди дори по това, че само в Люблина лигата е имала 600 члена!

Югославско-българската лига организира няколко много големи прояви на словенско-българската дружба — седмици на българската култура. Първата е била през януари 1936 г. в Марибор, където се устройва голяма изложба, уреджат се културни вечери. Мариборският народен театър поставя пиесата на Ст. Л. Костов „Златната мина“ („Държавни мини“), преведена от Ян Шедиви, главният организатор и ръководител на мариборското дружество на лигата, автор на няколко статии за българския език и литература в сп. „Младина“. Подобна седмица е организирана и в Люблина през февруари същата година. Тук Люблинският театър играе пиесата на Ст. Л. Костов „Големанов“.

В годините между двете войни много словенци пътуват в България. Многобройните посещения намират отражение в ред пътеписи и репортажи, пръснати из различни вестници и списания. По това време се повишава и интересът към българската литература¹. В най-известните периодични издания, като списанията „Приятел“, „Разори“, „Наша слога“ и ежедневниците „Йутро“, „Словенец“ и пр. срещаме произведения на Ив. Вазов, Елин Пелин, Йорд. Йовков, А. Страшимиров, Кирил Христов (в превод на Отон Жупанчич в „Политика“ от 1927 г.), А. Каралийчев, Св. Минков, Г. Райчев, Гьончо Белев, О. Василев и др. За съжаление още не е изработена окончателна библиография на тези преводи.

Като преводачи най-активни са Франце Беук, Алоиз Болхар. Тоне Потокар и др. Тоне Потокар (р. 1908) е живял дълго време между сърби и хървати и отначало се появява като преводач от сърбохърватски. Затова и първите български произведения той превежда на този език; едва по-късно, когато изучава български език, той започва да превежда от оригинали. Алоиз Болхар, известен фолклорист и преводач, съставител на един от най-хубавите сборници словенски народни приказки, създава връзки с някои от най-известните български писатели, превежда Йовков, Страшимиров, а след войната и съвременни писатели.

¹ Особено голям е интересът към литературата за младежта. Става нещо като мода всички младежки вестници и списания, както и приложенията към ежедневниците да публикуват творби от български писатели.

Във времето преди Втората световна война за българската литература пишат Божи-дар Борко, Тине Дебеляк. Тоне Потокар, Лойзе Голобич и българският студент в Люб-ляна Стоян Атанасов.

Макар че Втората световна война фактически прекъсна всички връзки между словен-ците и българите, отделни хора не престанаха да популяризират и при онези зловещи условия на фашистката окупация българската литература в Словения. Един от тях беше Живко Жун. Още като студент той проявява голям интерес и отлично се запознава с бъл-гарската литература. В студентския вестник „Наша раст“ през 1939 г. той написва много хубав преглед на българската литература и превежда няколко откъса от произведения на наши писатели. По-късно се посвещава на преводаческа дейност. Но през 1943 г. немците го арестуват, хвърлят го в концлагер, където той умира.

Непосредствено след войната у нас дойде делегация на югославските писатели, в чийто състав бе и Иго Груден. У него се поражда мисълта да преведе стиховете на Христо Ботев. Тази мисъл по-късно го занимава често. С помощта на Димитър Пантелеев той за-почва работа, сключва договор за издаване, отпечатва първите преводи в някои списания, но смъртта прекъсва всичко това. Неговите ръкописи, заедно с недовършените преводи взе Фран Албрехт, но и той не успя да довърши започнатото дело, защото бе покосен от смъртта, през 1963 г.

Много важен момент в развитието на интереса на словенците към нашия народ е съз-даването на лектория по български език при философския факултет на Люблянския уни-верситет през учебната 1948—49 г. В рамките на сътрудничеството между университетите в Любляна и София е било предвидено издаването на очерци по българска литература. Но нарушаването на държавните отношения между България и Югославия прекъсват всичко това, изолират напълно народите един от друг.

Нормализацията на отношенията бързо възстановява загубеното. Издателствата в Словения сега се опитват да следят новостите в българската литература и всяка година из-лизат книги от български автори, списанията осведомяват за литературния живот в Бъл-гария и пр.

...Но за да избегнем общите заключения нека споделим, че интересът на словен-ската културна общественост сега, в социалистическа република Словения, към нашия народ е също тъй буден, както през най-плодотворните си години. Само че стремежите вече станаха по-големи, а възможностите още не могат да ги догонят. Досега например българ-ската поезия не беше превеждана често, защото нямаше достатъчно опитни поети, които да се справят с българския език. Сега нашата поезия, особено съвременната, вече се чете и превежда от най-талантливи поети — Иван Минати, Цирил Злобец (който миналата го-дина подготви предаване по радиото за Любомир Левчев) и пр. Младият славист Матей Роде осведомява словенците за това, което става в литературния живот у нас и проучва важни моменти от словенско-българските литературни връзки.

Всичко това, както се вижда, говори за една хубава традиция у словенците, за една дълбока привързаност към нашия народ. Историческите ѝ предпоставки още не са разучени добре, но каквито и да са те, ние вече не можем да се откъснем от чувството на дълбоко уважение към близката и братска нам словенска нация.